

ПАСТИРСКИЙ ЛИСТ

ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА

ЕПИСКОПА СТАНИСЛАВІВСКОГО

ДО

ЛЮДИЙ ДОБРОЇ ВОЛІ

ПРО

ПОЛІТИЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО

НАРОДУ В ПОЛЬСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Станиславів 1931.
Накладом Єпископського Ординаріату.

ГРИГОРІЙ ХОМИШИН

Божою Милостю і Святого Апостольського
Римського Престола благословенем

ЕПИСКОП СТАНИСЛАВІВСКИЙ

всім людям доброї волі

Мир о Господі і Архипастирске благословене!

Слова св. Письма: Коли Бог не збудує дому, надармо трудяться будівничі: „Ще не Гдъ созидаетъ дѣмъ, все трдншася зиддци“ (Пс. СХХVІІІ. 1.), відносяться не тільки до будови звичайного дому, але до всякого діла, як в житю одиниць, так в житю суспільности. Се дотичить тим більше будівлі народної і державної. Мужі як будівничі народної чи державної будівлі мусять в своїх трудах і плянах руководитися надприродними і природними Божими правами й етикою, бо тільки ті засади і права незломні і непохитні. Вони єдино можуть бути трівкою основою, на якій може безпечно спиратися жите народу і будівля держави.

Коли вглянемо в історію українського народу, то мусимо признати, що в будованю його держави не доставало тої кріпкої і тривалої основи. Візантийство, з котрого ми зродилися і зросли, не витворило у нас прав-

дивого авторитету як також його пошани і послуху для него, а заразом не відродило внутрішнього духового життя і не збудило висших ідей. Се головне наше лихо, се хронічна наша слабосильність, котра зловіщо відбивається на історії нашого народу. Хоть і не бракувало у нас великих і талановитих мужів, хоть і наш нарід обдарений такими гарними прикметами, то головне його лихо — анархія — не давала йому закріпити своєї держави, однаково: в часах княжих, козацьких і наших. Безчисленні вороги нашого народу видихалися й миналися, але той оден його ворог, анархія, все оставав.

Возьмім послідний зрив нашого народу до будови своєї держави під кінець світової війни. Всі обставини вказували на се, що була можливість створити свою державу. Малі і маленькі народи досягнули свої суверенні держави, а наш сорок мільоновий нарід остав розбитий і розшматований поміж інші держави та кинений на поталу. А чому? Бо тут якраз вийшла на яв наша духова анемія, тут якраз ярко зазначився брак приміненя в життю засад віри й етики, а в слід за тим не було у нас сильного і мудрого авторитету, як також не було загального, з ідеї впливаючого, послуху і посвяти. До голосу дійшли демагоги, верх взяли деструктивні елементи, які, хоть і ще не була збудована своя держава, вже виповіли війну Богу! І сповнилися на

нас слова відвічної Правди, що як Бог не збудує дому, надармо трудяться будівничі.

А коли ми не збудували своєї держави, то та частина українського народу, яка опинилася під польською владою, — прочих частин в інших державах в нинішнім письмі не беру в рахубу, — повинна була поважно і розумно зрефлексуватися і зайняти становище, яке бодай сяк так уможливилоби його існуванє і розвій. Були хвилі і нагоди, коли ми могли осягнути певні користи і полєкші, однак наші верхи немов осліплені станули на точці непримиримости. Ми станули і досі стоїмо на становищі неґації, національної горячки, демаґогії і поносимо з кождим днем великі страти, а польським державним чинникам і польській суспільности даємо притоку і нагоду до примінюваня тим більшої безоглядности супроти українського народу. А прецінь простий розум каже, що ніяка держава на світі не може толерувати, а тим більше жичливо трактувати горожан, які не хотять признати, або підчинитися єї власти. Тим способом ми стративши свою хату, хочемо позбутися й останків майна, яке ще нам остало.

Рівнож природний розум каже, що коли маємо проти себе побідного і переможного противника, то булоби доказом великого нерозуму ставати з ним до боротьби. Потвердженє сего знаходимо в словах Ісуса Христа, котрий каже, що всякий цар, маючий воювати

з другим царем, перше розважує, чи може зачати війну, маючи десять тисяч війська, коли противник має двадцять тисяч. А коли зобачить, що се неможливо, тоді наперед висилає прошене о мир. — (Лук. ХІУ. 31—32). Якже інакше поступили ми, коли не маючи навіть амуніції, відкинули мир, який нам предкладали найсильніші держави світа!

А ще ясніше в нинішнім нашім положеню повинно нам присвічувати світло віри, котра каже, що нічо і нігде не діється без Божого Провидія. Долею поодиноких людей як і цілих народів кермує Божа рука. Суди Божі нераз для нас укриті, але всі вони оправдані і справедливі. Бог після найбільшої мудрости і найточнішої справедливости одні народи підносить а другі понижає, а дипломати чи політики се тільки орудя, котрими Боже Провидіє послугуєся в своїх плянах кермованя народами.

Коли ми стратили свою державу і свою власть та опинилися в иншій державі і під чужою владою, то ми повинні зрозуміти, що се для нас допуст Божий і що сю хотяй чужу власть мусимо признати, бо нема власти, яка не булаб від Бога. „Нїсть бо вла́сть, а́ще не ѿ Б҃га,“ (Рим. ХІІІ. 1) без огляду, чи та власть призначена для підчинених на кару або покуту, чи на добро і двигненє. І тій власти мусимо підчинитися, оскільки вона не домагається ломаня права Божого, природного або надприродного.

І тому наше негати́вне становище супроти польської держави, хотя́й для нас чужо́ї, не відповідає вимогам ані простого природного розуму, ані віри й етики, а нам обезси́леним приносить великі́ страти і шкоди.

А вже рішучо треба осудити, як се всі наші Єпископи й зробили минувшого року у спільнім Пастирскім Листі, — всякі саботажі й тайні організації, — хотя́йби вони повставали й ділали в імя патріотизму і національної ідеї. Їх саботажні вчинки не можна назвати геро́йскими, хотя́йби вони були доконувані з пожертвова́нем власного життя, бо вони неетичні. — „*Omne bonum ex toto, malum ex quacunque parte.*“ — Щоби вчинок був добрий, мусить бути сам в собі добрий, середники морально дозволені і ціль благородна. Коли одного тільки не достає, вчинок є грішний, морально злий. Хотя́йби ціль була найкраща, але як середники, або сам вчинок в собі грішний, ціла справа морально зла і потягає за собою злі і нера́з дуже гіркі послідовности.

Звичайно в такі саботажі дається замотувати молодіж, бо вона дуже вражлива на всякого рода несправедливости, а не маючи досвіду і зрілої розваги, бо руководиться чу́тем, дається легко пірвати до небезпечних акцій. Кілько́ через се зломаних і змарнованих молодих душ! А прецінь молодіж то будучність і основа сили і могутности на-

роду. Найбільший ворог нашого народу не може йому завдати більше кривди, як втяганем нашої молодіжи до сего рода вчинків. Бо якаж користь для нашого народу з саботажів? Очевидно — жадна. Та припустім, що тими саботажами чи їм подібними вчинками ослабиться, чи навіть розвалиться польська держава, то чи ними збудується українська держава? Ні! Такими починаннями не твориться держава. Тільки сліпий не бачить, що для будови держави важніші діла позитивні, ніж негативні. Таж маємо приклади таки в нашій історії, що хоч або ми, або інші історичні події, розвалили держави, до котрих ми належали (як при кінці 18. ст. польську державу, а на поч. 20. ст. австрійську й російську), — то трівкої української держави ми не вдержали. А чому? Бо ми не були позитивно підготовані до власної держави. Та припустім навіть, що тими саботажами стане своя держава, то чи та держава буде могла остоятися й успішно розвиватися? Ні! Бо витвориться анархічно-конспіративний систем, який буде продовжуватися і проти власної держави, навіть проти тих, котрі тепер той систем управляють і той систем розвалить власну державу. Ах, ради Бога, в любви до свого народу, за ніщо в світі не дозвольо ломати душі нашої молодіжи! Не убиваймо народу в його коріни, не поповняймо самогубства на собі! Молодіж наша най учиться, най працює, най гарту-

ється, най вирабляє в собі сталевий характер, бо тільки з такої молодіжи можуть вийти сильні мужі, які можуть бути вправними і мудрими керманичами долі свого народу і держави.

Вкінці треба звернути увагу, що сего рода тайні організації і саботажі може якраз на руку шовіністичним чинникам польської суспільности, щоби мати притоку до більших репресій, а перед загрозицею оправдане.

Чи може хтось бути такий наївний і вірити, що державні органи нічо не знають про тайні організації і їх рухи? Чи не можна припускати, що власть може якийсь час спокійно приглядатися і толерувати саботажі в тій цілі, щоби в даний пригідний момент вихіснувати се і вдарити цілою силою? І що ми тоді зискуємо? Чейже голоси заграничної преси нам полекші не принесуть, а посторонні держави можуть тільки зазначити для нас плятовічну симпатію і то о стілько, о скілько вимагає їх державний інтерес. Посторонна держава, ворожо до Польщі настроена, може варочно підсичувати фермент між нами а відтак вихіснувати наше невдоволене і на весь рот кричати о наших кривдах, але вона робить се у власнім інтересі, бо хто зна, якби вона сама зазначила свій п'ястук над нами, колиб ми знайшлися під її владою. А вже чистий глум над нами перфідна оборона большевиків, які самі нищать наш нарід на Великій Україні.

Но хотяй не можна провин і промахів з нашого боку оправдати, однак коли розважимо всесторонно основу, на якій вони зродилися, коли приглянемо обставинам, які до них причинилися і коли розсудимо справу об'єктивно, взявши під увагу відношене і поведене польської сторони, то наші провини і промахи являться в не так дуже разячім світлі. Навіть ті саботажі і тайні організації, хотяй осудження гідні, окажуться як відрух конвульсійних судорогів потопаючого чоловіка, пірваного виром на глибінь води, без огляду чи він сам кинувся в ту глибінь, чи його захопила рвуча філя.

Не дасться заперечити, що є всякі позначки, які вказують, що шовіністичні чинники польської суспільности прямують до того, щоб нас Українців по можности знищити. Ба, такі змаганя слідні навіть серед загалу польської преси без огляду на партії, які вона заступає. Недавно один з головних польських діячів виразно домагався в пресі асиміляції всіх народних меншостей в польській державі, отже й української. Українці в польській державі трактовані майже як горожани другої кляси, немовби були виняті з під права. Нам не вільно навіть називати себе, як ми хочемо. Польська держава побирає від нас Українців податок майна, а на випадок війни й податок крові, але по мачошиному сповняє зглядом нас свої обовязки, а пере-

довсім в справі виконувана і примінювана об'єктивної справедливості. Здається традиційне „prawem i lewem“ досі ще не перевелось. Не виконано супроти нас не тільки міжнародних зобов'язань що до автономії, але навіть ухвал польського Сейму, нпр. що до так званої воєвідської автономії, котра як тепер існуюча є радше пародією. Українці завжди виходять за коротко. До урядів для них тяжкий приступ. Їх або не приймається або й тих, що є, редукується. На полі державного шкільництва Українці покривджені, а у своїх власним коштом удержуваних установах церковних, гуманітарних і просвітних виставлені на різні перепони і шикани. Що до шкільництва, то за Австрії мали ми вже досить добре розвинене шкільництво, яких 3500 народних шкіл, значну скількість середних і сім катедр на львівському університеті. За Польщі всі наші катедри у Львові знесено, часть середних шкіл розв'язано, а з тисячів народних шкіл остало яких 600 утраквістичних.

Що до трактування Поляками наших установ церковних, харитативних і релігійних і то нашим коштом удержуваних, то для висвітлення подам деякі приміри. З тяжкою бідю і з великими труднощами оснується якась захоронка для дітей, в котрій Церквою потверджені і державою признані законниці учать дітей катехізму, дбають про їх вихованє, та займаються дітьми, коли їх родичі

заняті працею поза домом. Тимчасом приходять запитанє з польского Уряду, чи на се є дозвіл від Шкільної Кураторії, бо та захоронка то „przedszkole“. І на що видумано се „przedszkole“? Так доходить до того, що висші шкільні власти замість улекшувати і скріпляти ініціативу Церкви або суспільности на тій області, ще утруднюють і перешкоджують.

Або ставити инші приписи і домаганя н.пр., чи діти в захоронці мають мештики, чи є приписові столики і крісолка, а навіть як зачуваю, чи є п'яніно! На се не знати, чи раменами здвигати, чи обурюватись. Та тут у нас ще не є Англія ні Америка, а місцевість захоронки то не Лондон ані Ньюьорк. Та тут добре, як дитина має ще які такі чоботята, щоб могла зимовою порою піти до захоронки, а ту ще треба мати якісь мештики і фортелян, хотяй нужда свище і грає навіть без фортеляну.

В однім домі законниці власним коштом утримують маленьких спущених дітей і сиріт. Нераз їм в ночі упавші матери під двері підкидають немовлят. Нема де їх примістити, двоє, або й троє мусить спати на однім ліжечку. — Аж тут приходять візитаторка і не питає, чи кожда дитина має шо зїсти, де проспатися, чи монахині мають з чого ті діти удержувати, але питає, чи кожда дитина має щіточку і порошок до зубів. Алеж порошок і щіточка до зубів ніяк не заступять хліба і прочого харчу, потрібного для дітей!

І таке діється у установах харитативних, церковних і релігійних, до котрих удержавя держава нічим не причиняється. Не перечу, що дотичні приписи обовязують і польські установи, однак запримічую, що польські установи суть більше засібні в матеріяльні середники, а кромі сего в польських установах на многі недомаганя дивляться нераз через пальці, але в українських ті приписи суть часто притокою шикан або навіть заборони. В прочім ті вибагливі приписи серед нинішної матеріяльної скрути та загального зубожіння виглядають на чисту іронію.

О понизаючим трактованю нашого духовенства державними адміністраційними органами, о шиканах через накладанє грошових кар або арештів за українську переписку з урядами, як також у справах метрикальних, не буду тут щирше розводитися, бо я вже се недавно представив в моім письмі до духовенства з дня 10. вересня 1930 р. (гл. Вістник Ч. УІІ.—ІХ. з 1930 р.)

Не менше відаються в душу і до живого доскулюють поліційні й адміністраційні органи. Неустанно і на кождім кроці треба стеречись і оглядатися, щоби часом не провинитися проти якого припису, бо зараз грошева кара, або арешт. Приписи приписами. Але їх інтерпретація і приміненє стає часом прямо невиносиме і густо часто не відповідає ідеї і почутю справедливости.

При тім всім український нарід трактований, майже як гельоти, котрі мають слухати і платити, а не сміють мати свого питомого розвою, якби їм належалося. Се здається відзиви психіки ще панщизняних часів. Кождий житевий відрух українського народу, кожде зазначене свого питомого життя і культурного розвою стрічається не раз з боку польської суспільности зависним оком. Дорібок чисто економічний рівнож стрічається з глумливими насмішками, або дається чути: „Nie rozwołić im — se в Українцям — wzmośnić się!“ В польській а до того клерикальній часописи поміщується голос, що Українці ту на своїй землі в Польщі не автохтонами, се є, вони „зайди“. Нас прозвано згїрдливо „kabanami“. Коли польські війська ввійшли до Галичини, то кожда майже їх пісня була проти „kabanów“. Йдучи улицею я сам мав нагоду чути ту згїрдливу назву. Та не тільки від польських жовнірів можна було се почути, але також від світських Поляків а навіть від осіб духовних.

Деся Українці поставили памятник в честь поляглих українських борців за волю і долю свого народу, а зараз зчиняється крик в польській пресі: „dzicz hajdamacka, rozpełany bandytyzm“. Польська суспільність своїх борців за долю свого народу, навіть конспіраторів, поважає і виносить як героїв, як „orły i orłęta“, але по українським боці уважає се як „barbarzyńskie hordy Ukraińców“. І такі згїрдні ви-

слови про Українців читаєсь не тільки в бруківській польській пресі, але навіть в поважній, консервативній, бо навіть в клерикальній і то монахами видаваній! . . . Справді, треба героїзму, треба високо підвестися засадами віри й етики понад сего рода людські пристрасти, щоб зберегти спокій духа, щоб не вийти з рівноваги. А сего прецінь не можна вимагати від цілого загалу української суспільности. І тому річ зрозуміла, хотяй етично неоправдана й осуджена гідна, що на тлі такої ситуації, що серед таких майже невиносимих для нас обставин могли зродитись тайні організації та саботажі, особливо коли взяти під увагу й зовнішні підбурюваня, котрі — річ зрозуміла — все легко приймаються в такій атмосфері. Українська суспільність не реагувала якби належало а то тому, бо одні боялися терору, а загал не мав і не міг мати впливу на ті організації, бо се тайні організації, а прочі заховалися пасивно, бо виділи і відчували свою незavidну і гірку долю в польській державі. Наше положене то повільне душене і відбиране воздуху так конечного до віддыханя і житя.

Ні! Ми не гельоти, ми маємо право до трактованя нас як свобідних горожан в конституційній державі. Ми не зайди, але ми від віків ту зросли і маємо право користуватися всіми добрами землі, на котрій живемо.

Ми не стадо „кабанів“, але ми люди, сотворені на подобу Божу. Ми також маємо почуте своєї гідности. Ми не є „dzicz hajdamacka“ а наше змаганє до свого питомого житя і культурного розвою, не є „rozpętanu bandytyzm“. Ми маємо природне право до житя і не можна від нас вимагати, щоб ми цілували ту руку, котра нас бє. Навіть розбійника не можна завсігди зовсім осуджувати, бо й упавший розбійник і правдивий бандит може мати в собі ще щось людского і нераз може в нім відозватися придушене і знасилуване почуване благородности, якого часом трудно дошукатися у людей чільних, на високих становищах і з гладкими формами товариского поведеня. Коли знехтовану і поганьблену Правду до хреста прибито, коли досвідні в письмі і науці, особи високої ранги в жидівській суспільности та вся єї інтелігенція зі злорадністю кпила і висмівала Спасителя світа, умираючого серед лячних мук на хресті, коли зведена й ошукана многотисячна товпа людей підносила затиснені кулаки з погрозами до всячого на хресті Месії, — тоді якраз мав відвагу стати прилюдно в обороні Правди розпятої і всіми опущеної, не хто инший, а бандит і розбійник, який голосно закликав: сей ніякого зла не учинив, „сїй же ни єдинагч зла сотвори“ (Лук. XXIII. 41).

Найже чинники польскої держави, найпольска суспільність також зрефлєктуеться

і най видить вину не тільки по нашім, але також по своїм боці. Най не уважає нас виключно за „dzicz hajdamack-y“, а прояви нашого життя за „rozpętanu bandytyzm“, але най зверне увагу й на себе, де також не всьо ідеальне. Виключним осудженем українського народу, не зєднав його собі польська держава, „паціфікаціями“ його не утихомирить, а собі хісна не придбає. Якраз така „паціфікація“, переведена минушого року зі всякими єї методами, не була в інтересі польської держави. Держава польська зразила собі український нарід, викликала в нім жаль, огірченє і біль. Треба многих літ і великого позитивного зазначеня доброї волі з боку польської держави, щоб сей нарід міг позбутися жалю й огірченя, що криється в його серці. Сеї справи не можна легковажити, а кождий реальний і розумний політик мусить з нею числитися. Польська держава не така вже сконсолідована і сильно забезпечена, щоб могла легковажити нарід хочай в меншости. Нераз малі і незначні причини або обставини рішають про вислід і долю великих справ. Турист, що виходить по стрімких високих горах, нераз корінцеви малого куща завдячує уратованє свого життя, бо якби того корінчика не було, немавби на чім стриматися перед зсуненем у пропасть. Камінь, на котрий будівничі не звертають уваги, може статись угольним каменем цілої будівлі. „Камінь, єгўже не врегўша

зійдѣній, сѣй вѣсть во главахъ оўгла“. (Пс. СХУІІ. 22.). Боже Провидіне закрило перед нами будучу долю і не знаємо, яке завданє і яку ролю має відограти один чи другий нарід. Знаємо тільки, що дотеперішна історія сплела долю одного народу з другим, хотяй та лучність для українського народу спричинила радше трагізм.

А може польські державні мужі і польська суспільність думають, що удасться нас засимілювати, знищити і в сей спосіб позбутися клопоту з нами. Думаю, що се не легка справа в часах національного освідомлення. А вже ніколи не залагодиться сеї справи гнобленєм і переслідуванєм, бо се якраз викличе впрост противний наслідок. Впрочім хотяйби навіть удалося нас згнобити, чи здеправувати й унеможливити наш розвій, то се витворилоби в польскім організмі ятристу рану і затроєну гангрину. Подібно висловився один польскій діяч-ендек, котрий будучи міністром при одній стрічі зі мною в розмові сказав, що Поляки як сильніші, моглиби проковтнути Українців, але се булоб нестравне в жолудку. Від себе додаю, що не тільки булоб нестравне, але спричинилоб хворобу, яка може викликати катастрофу. Жерело забите і затамоване або розсадить скалу, або витворить трясавину і багно.

*

*

*

Чи Поляки зрефлектуються і примінять до українського народу методу об'єктивної справедливості і жичливості, чи даліше будуть примінювати дотеперішній систем, — вони самі беруть на себе відповідальність. До нас належить подбати самим за себе. Ми мусимо головню і то передусім ужити всіх зусиль, щоби наш нарід був духово здоровий і сконсолідований, щоби праця його була позитивна так, щоб навіть при найбільшій гнеті і поневоленю міг він зберегти свою творчу силу. Знана правда, що нарід ніколи не паде від посторонного противника, але сам через себе. Нарід може бути придавлений століттями чужою державою, може бути гноблений і переслідований, але коли він духово здоровий і збереже внутрішню творчу силу, то передреває всякі лихолітя і при даній сприячій нагоді може вповні віджити й розвинутися, подібно як земля в зимі придавлена снігом і ледом знов відживає і родить, коли на весні леди сплинуть і сніги стопяться. А нарід несконсолідований і затровений духовим розкладом, сам через себе паде і стаєсь погноєм для других народів, або навіть коли й осягне свою самостійність, — розпадеся.

Три чинники становлять про могутність і грають велику ролю в житю і розвою народу, а іменно: сила мілітарна, фінансова і духова. З тих трох чинників найважнійший, духова сила і без неї тамті дві не можуть

виконувати свого завдання. Ми не маємо ні мілітарної ні фінансової сили, але за те духову силу ми можемо і повинні досягнути. І тому хочайби наша дотеперішня доля була для нас незнати яка нещасна, ми ніколи не повинні опускати рук і віддаватись зневірі.

Всі після змоги своїх сил маємо взятися до духової будови нашого народу. Передусім маємо подбати за се, щоби всіми нашими починаннями на всіх ділянках нашого життя, руководили засади надприродної віри й етики, бо тільки на них, і то виключно на них, виробляються позитивні, хосенні і тревалі засади і норми всього людського життя і тим самим всього правдивого культурного розвою кожного народу.

Відтак нам конче треба умних, розважних і досвідних мужів, які провадилиб розумну і хосенну політику нашого народу. Се може найболючіша наша рана, що ми ніколи не мали мудрих і розважних політиків, які справно провадилиб керму політичного життя нашого народу. Були у нас і дотепер ще не перевелися такі, що отчайдушно і майже аж до божевіля кричать: Всьо або нічо! Неустанна неґація і нерозумна, та уперта опозиція, яка не маючи за собою ніякого опертя, загнала нарід в сліпу вулицю, чи радше в пропасть. Були знов такі, котрі провадили політику сервілістичну, за миску сочевиці, за посади й особисті користи. І таких у нас

найбільше. Були вправді й такі, котрі мали чисті руки і добру волю, але не мали розваги, давали пірватись сентиментальности, настроєви хвилі і поповняли промахи з необчисленими гіркими послідовностями.

І брак сеї мудрої, чесної й розважної політики завсігди нищив одним розмахом весь наш національний дорібок, так гірко нераз здобутий. Правдива політика, се не широка губа і сильна гортанка до демагогічного крику, ані скорі ноги до агітації.

Правдива політика се велика мудрість, всесторонна і розумна орієнтація, пановане розуму й розваги. Правдива політика то не особистий інтерес, але справа загального добра. Тому слухна засада, о якій я чув, висказана словами, що дураки бавяться в політиканьство, а мудрі люди творять і провадять політику.

Може хтось оспорювати мій осуд нашої політики, може хтось оправдувати неудачі нашої політики, як прим. з вини самої української суспільности, але одно мусить мені признати, що у нас ніколи не було політиків і політики, якаб відповідала вповні католицькій ідеології. Густо часто наші політики провадили народні справи з кривдою, а навіть зі знехтованем віри і катол. Церкви. У нас під тим оглядом не було й нема рефлексії та приміненя. Най буде хтобудь і якийбудь, щоб тільки „помагав“ без огляду і без роз-

бору, чи будуть добрі чи лихі послідовности для віри й етики. „Богом чи чортом забута Україна“, сказав за української влади секретар війни в часі одного засідання Національної Ради в Станиславові. І ці слова влучно характеризують нашу політику в її відношенню до віри і релігії. То значить, що для багатьох наших політиків були рівнодушні засоби — етичні й неетичні, коли їм тільки здавалося, що вони ведуть до цілі. Тимчасом не всьо одно, чи Бог чи чорт помагає Україні. Даремне всяке бережене і чуване над державою, коли єї не береже і над нею не чуває Бог. Коли Господь не хоронить держави, на дармо чуває той, котрий стереже, каже Дух св. „Ище не Гдѣ сохранитъ градъ, всѣмъ едѣк стрегий“ (Пс. СХХVI. 1.). Не всьо одно, чи шануємо і виконуємо Божі права, чи йдемо за диктатом чорта. І тому на иншій місци каже Дух св., що щасливий той нарід, котрого Володітелем Бог: „Блаженъ языкъ ѣмѣже ѣсть, Гдѣ Бѣгъ ѣгѣ“. (Пс. ХХХII. 12.)

І тому треба нам мужів, які провадилиб політику нашого народу придержуючись строго засад катол. віри й етики, які стоялиб на ґрунті катол. Церкви так, щоб їх діяльність відповідала точно католицькій ідеології. Мають бути вповні Українцями, але стояти на повнім католицькім ґрунті. Мають бути католиками не тільки в приватнім пожитю, але також в прилюднім діланю. Заявлятися

прилюдно католиком се вправді у нас не в моді, однак хто хоче бути правдивим католиком, той най не соромиться й прилюдно се зазначувати цілим своїм поведенем.

Відтак розсудна й реальна політика вимагає, щоби зазначувати також повну льюальність для держави, в котрій тепер знаходимося. Уявляю собі, як Українці читаючи се, роблять великі очі і зі здивованем питаються: Як се можливе, щоб серед тих невиносимих відносин, серед яких український нарід знаходиться в польській державі, для неї заявляти і ще зазначувати льюальність і то повну? Так! Не тільки можливе, але конечне і для нас хосенне. Підчеркую ще раз коротко се, що перше сказано: не Рада амбасадорів, але Провидінє Боже поставило нас, як частину українського народу під власть польської держави і сему зарядженю мусимо підчинитися. Чому так Провидінє Боже зарядило чи допустило, ми не сміємо Бога питати і потягати до відповідальности. Можемо догадуватись причин як: для опам'ятаня нашого і двигнення, чи для нашого укараня, але домагатись оправданя від Бога, се булоб велике зухвальство. Для нас найвистарчає, що всяке зарядженє чи допуст Божий наймудрійший, найсвятійший а для нас найхосеннійший.

Крім сего практичний розум каже нам, що стоячи на ґрунті повної льюальности,

маємо тим самим право домагатися від держави всіх нам належних і кінцевих прав до правдивого нашого культурного розвитку, а державу знов спонукувати до сповнення обов'язків і зобов'язань зглядом нас. Хотяйби нас держава гнобила і переслідувала, то таки маємо завсігди і всюди зазначувати нашу лояльність, однак не порабски і по бараньочому, але підносячи заразом голосний спротив: за що мене беш? Бо якраз тоді наш голос протесту буде обоснований, а державі відбереться всяка основа до оправданя. Розвага каже, щоб не датися спровокувати. Вийти з рівноваги се знак слабосильности духа, а чинникам державним давсь притоку до тим більшого і сильнішого наступу на нас. Сильніший не раз тільки чекає на се, щоби слабший противник вийшов з рівноваги і промахнувся, бо тоді має нагоду і притоку тим сильніше на него напасти і його вдарити. Рішучо доходити свого права, відважно боротися, се нап обов'язок, але в легальний спосіб заховуючи повну лояльність, розвагу і рівновагу духа. Лояльність для держави зовсім не перепинює навіть поборювати правительственні чинники, наколиб вони надуживаючи свого становища ломали справедливість, або ворожо виступали проти Церкви, віри і релігії.

Я посунаюсь ще дальше і то на здивоване може самих Поляків, а на ще більше обурене Українців, а іменно, що наша лояльність

має до того стреміти, щоб польска держава була сильна і забезпечена, але zarazом справедлива, а се послідне, то *conditio sine qua non*. А чому? Бо сего домагався інтерес і добро самого українського народу. Коли держава сильна і в добробуті а притім справедлива, тоді кожний нарід почувався в ній добре, має всі дані до свого житєвого розвсю і при-способитись до своєї власної держави, коли політичні обставини на се позволять.

Уявім собі, що одного дня Українцями зненавиджені Поляки від нас забираються і нас самих лишають. І що тоді з нами дієся? За кілька годин приходять зза Збруча хмари большевиків, які замкнуть наші церкви й обернуть на доми забави або розпусти, духовенство й інтелігенцію по части вистріляють, по части вишлють на Соловецкі Острови, а сам нарід згнобять і убють в нім всьо, що людске й учинють з него щось гіршого, ніж худоба. А що торкається селянства, основи нашого народу, то большевики завелиб державну панщину: відобралиб землю селянам, котрі мусілиб обрабляти колись свою землю як наймити для держави і та держава виділювалаб їм з плодів їх власної праці голодні пайки, як се вже роблять большевики на Великій Україні. А колиб не прийшли большевики, то занялаб нас инша держава. Дуже сумніваюся, чи булаби у ній лучша наша доля.

Сяк чи так ми таки опинилисяби у чужій державі, бо ми не змоглиби створити так сильної держави, яка моглаби припинити наїзд сеї чи другої сусідки. Ми не маємо відповідних державних мужів, ані відповідного цілого державного апарату. Найже добре застановляться ті, котрі постійно стоять на точці неґації та в фантазії будують українську державу. Створити державу дуже тяжко, а ще тяжше нею управляти. Се показалося ясно, коли була нагода осягнути свою власну українську державу. Та ми не були ще приготовані і тому мимо тільки мільйонного українського народу наша держава розпалась, підчас коли маленькі народи осягнули свою суверенну владу.

Дивімся на Поляків. Вони мали вже вправних і спосібних мужів у заграничній і внутрішній політиці, як також на всіх прочих ділянках державних, а однак коли станула польська держава, які тут виринули труднощі, як досі ще деструктивні елемента нею цотрясають, як досі діються різні неусталені експеримента, як сектанство точить єї організм, а партійні тертя спричиняють заколот, замішанє і фермент.

А що казати про нас? До сего не вистарчать руки, котрі бралиб, ані кишені, котрі ховалиб, ані також широкі губи, котрі кричалиб, але треба мудрих і розважних умів, чистих рук і благородних душ.

Апостольський Візитатор покійний Genoschi, котрий бував у світі та приглядався життю-буттю неодного народу, візитуючи нашу церковну провінцію 1923 р, скоро зорієнтувався що до нас і в розмові зі мною зі співчутем висловився тоді в довіру, що тепер по його смерті можу прилюдно висказати, а іменно: „Ucraini nondum sunt maturi ad regendum“. А був се чоловік для нас дуже прихильний, хоч наша недозріла преса зробила йому неоден неоправданий докір і кривду. Не будьмо наївні, як та газдиня, котра несла до міста молоко в збанку на продаж і по дорозі фантазувала, як вона з грошій узисканих з продажі молока доробиться своєї хати і збудувавши у своїх мріях хату аж підскочила з радости. І в тій хвилі молоко вилялося зі збанка, а хата у фантазії щезла як миляна банька.

Отже запитаються Українці: маємо побутись ідеї нашої самостійної держави і вічно маємо Полякам служити? За ніщо в світі. Нарід, котрий зрікаєся ідеї і надії своєї суверенної держави, сам себе заперечує, він не варт на світі існувати. Ми не сміємо зречись ідеї власної держави, але не сміємо також її будувати тільки в фантазії, без відповідного приготування і без відповідних сил, бо себ була тільки смішна наївність. Мудра і реальна політика не руководиться фантазією будучности, але робить те, що тепер наказує конечність, що можна тепер в даних умовах

зробити і на що дозволяють теперішні конечні обставини. Будучність перед нами закрита і до нас не належить, але наш обов'язок виконати се, що наказує теперішність. Стараймося дороблятися і сили свої консолідувати так, щоб ми були приготовані на ту хвилину, коли годинник історії вибе годину народження нашої держави. Горе нам, коли нас заскочить неприготованих, бо станеся з нами ще щось гіршого, як сталося при кінці світової війни. Коли однак будемо приготовані, а Боже Провидінє зарядить, щоб була наша власна держава, тоді будьмо певні, що наша держава стане, хотяйби не тільки Польща, але навіть цілий світ противився. — Чи та наша держава буде в союзі з польською державою, чи осібно для себе самостійна, не наша річ тепер тим журитися. Не знаємо, що в собі криє будучність. Цілий Схід то великий сфінкс. Може з большевицького попелу і згарища збудяться нові народи і нові держави, зглядом котрих так Польща як і Україна мають відограти визначну ролю.

Чую ще одно питанє, а іменно: що станеся з ідеєю Соборної України? Справа ся для нас дуже дразлива і zarazом зловіща. Надніпрянську Україну трактуємо радше з боку сентиментального перечуленя і фантазії, ніж в її реальних і позитивних основах. Хоть яка вона числом велика, однак не має ще вироблених і сконсолідованих сил, конечних

до будови держави. — Ми задивилися в Соборну Україну немов у фантом і через те ніякої України не уратували і всьо у себе загирили. Ратуймо перше себе, а коли сами двигнемося, то й Україні допоможемо. Зрозуміймо се добре, що наша Галичина має бути Піємонтом для України.

По розваженю всього дотепер сказаного треба признати, що всі наші змаганя і ціла наша політика мусить йти иншою дорогою, ніж дотепер. Мусимо також признати, що нам треба мужів, які провадилиб політику нашого народу реальну і позитивну і які числилисяб з дійсними конечними обставинами. Як вже попередно сказано, вони мають в повній любові до свого народу стояти на позитивнім ґрунті катол. ідеології та заразом зберігати повну льяояльність для держави, в котрій тепер знаходимося. Їх політика не сміє бути вузкоглядна, сервілістична, масенько-хитра, продайна але зі всесторонною орієнтацією, поважна і розважна, для загального добра народу, достойна і наскрізь честна. Вони мають дати початок і зробити пролом в тій нашій вузкоглядній, загумінковій, загонистій та зарозумілій дотеперішній політиці. Вони мають виступити з ясною програмою, зачеркнути точні витичні лінії своєї політичної діяльності і послідовно єї реалізувати. Вони мусять бути приготовані на многі і сильні упередження, підозріня і пере-

пони, як се у нас звичайно буває. Однак не сміють зразитися. Без жертви і терпіння ніяка добра і хосенна ціль не досягається. Рівнож найарозуміють, що на се треба часу, заки справа та скристалізується і набере сил і значіння. Найїх буде мало, най буде кількох, але витревалих і свідомих свого завдання, бо не в численній масі, але в ідеї сила.

У всіх наших змаганнях до двигнення нашого народу, а тим самим до провадження мудрої, реальної і хосенної політики має помагати також преса. Але якраз тут показується жерело цілого нашого нещастя. Преса, ще раз кажу, преса, головно завинила в нашій злочасній долі. Вона створила той демагогічний і деструктивний напрям і ту хаотичну анархію всякого рода звідних кличів. А що ще гірше, вона під оглядом віри і релігії заціпила в народі лібералізм і релігійний індеферентизм тай навіть атеїзм. — Бо вся наша світска преса, то або ліберальна, або сельробівска, себто большевицка. Католицка преса у нас не в моді, не має заінтересованя, її поборують. Ми досі не здобулись на щоденний католицький часопис, хочай нас є майже чотири мільйони Українців католиків, бо православних Українців тут не береся в рахубу. А вже просто скандал, що декуди наші католицькі священики рішають бойкот католицького часопису, як се сталося на двох деканальних зібранях

тут. церковної провінції. Як гриби по дощи ростуть у нас часописи всякого рода деструктивного напрямку і ніде не чути протесту, ніде нема бойкоту, а тут католицький часопис солею в оці і то навіть деяким католицьким священикам! Ось біль над болем, ось доказ, як ми глибоко зсунулися в пропасть!

Но й сим не треба зражуватися. Добрий і хосенний напрям мусить звільна, але солідно і послідовно промощувати собі дорогу а то тим більше, коли зважиться таке велике у нас духовне затемненє. На се треба літ, тяжких зусиль, треба сомовапереченя і посягати одного, або двох а навіть трох поколінь. Однак початок треба зробити й основу конче положити.

* * *

З цілою рішучістю застерігаюсь проти всяких підозрінь і посуджувань, немовби я се нинішнє письмо написав як оферту для Польків. В моїм житю я старався по моїм силам йти простолівійно. Популяристію в моїм житю я не тішився, а тепер на старість дбати за популярність також не думаю. Дбанє за популярність і жажду популярности уважаю за найбільшу небезпеку для Епископа. Популяристія може Епископа запровадити у більшу неволю, ніж вязниця. Може його обезсилити і вчинити неспосібним до його діяльности

як Єпископа і до поширення Божого царства в людських душах. Я незмірно вдячний Господу Богу, що мене досі ошадив від погубної біти популярности сего світа.

Впрочім сам зміст сего мого письма зовсім не надався на позискане популярности ані з боку Поляків ані з боку Українців, хотяй я старався об'єктивно сказати правду одним і другим. Полякам, щоб не мали себе виключно за упривилєєних, щоб не трактували український наїд зі злосливим і доскулюючим та провокуючим презирством, щоб не замикали йому віддиху коначного до його життя і щоб не примінювали до него „пацифікацій“ зі звисними методами, бо через гнобленє і переслідуванє не тільки не утихомирять українського народу, але ще більше собі зразять. *Si vis amari, ama*. Ходило мені о се, щоб Поляки зрозуміли, що Українці хотяй в меншости можуть допомогти або зашкодити польській державі, та що інтерес українського народу се також інтерес польської держави. Історія сплела оба народи не на се, щоби взаїмно себе побивати, ненавидіти і нищити, але щоб уладнати по справедливости взаїмні відносини і сповнити велику місію, яка на Сході чекає оба народи.

Для Українців написав я се письмо, щоб дати можливість виходу з сліпої вулиці, в яку загнала їх дотеперішна політика, та ціла їх діяльність.

Знаю, що многі між Українцями нарікають на ті невиносимі і заострені відносини між Поляками й Українцями, а бояться явно з тим виступити. Тому мав я відвагу забрати голос в тій справі, щоб людям доброї волі в українськїм народі дати можливість вийти з їх дотеперішного пасивного становища і забрати голос та явно сказати: дальше так бути не може. З другого боку хотів я сим моїм письмом ступити оружїє деструктивним і невідповідальним чинникам, яких отчайдушна діяльність українськїй нарід не тільки досі не двигла, але спричинює необчислимі шкоди і навіть провадить в пропасть.

Словом, я бажав сим моїм письмом кинути сніп світла на ту памороку, яка залягла душі Поляків і Українців і дати спроможність розвязки в тій замотаній і невиносимій ситуації. Під тою розвязкою однак я не розумію сю у нас ненавистну угодовість, чи хвилиевий політичний компроміс, але тревале уладненє відносин, як сего вимагає обєктивна справедливість. Українці мають бути вповні льояльними горожанами польської держави, а знов польська держава має впові сповнити всі їх слушні і правні домаганя національні і культурні. — І тому мовє письмо не зміряє до створеня тільки хвилиевї політичної конюнктури, але радше дає сталі вказівки політичної діяльности на тепер і на завсїгди, без огляду чи ми булиб у польській чи якій иншій, чи малиб свою

самостійну державу, бо при написаню я руководився не тільки теперішними обставинами, але головню і передусім засадами віри, совісти і етики.

Сим також не хотів я особисто і безпосередню ангажуватися до політики. Становище мое як католицкого Єпископа мені на се не позволяє. Моїм обовязком є з прислугуючого мені права й уряду католицкого Єпископа стояти на сторожи і чувати, щоби і в політиці були збережені засади катол. віри й етики. Я завсїгди старався стояти осторонь від політичної акції. Змістом моєї цілої політики є молитва Господня: Отче наш. І власне зміст сеї політики подиктував мені відозватися сим нинішним моїм пастырским листом без огляду на те, чи мене стріне признане чи негодоване. Вже через край бухнула обопільна ненависть і щораз глибше відається в маси. А та взаїмна ненависть до добра не доведе і коли ще далі буде розвиватися, то мусить свінчитися катастрофою народу і Церкви. Як хибна політика доводить до катастрофи не тільки нарід але й його Церкву, маємо на очах яскравий доказ — Росію. І тому видячи сю грізну і застрашаючу ситуацію я не міг мовчати.

Вкінци підчеркую, що я написав сей пастырський лист для людей доброї волі, з ко-

трими най буде благодать Господа нашого Ісуса Христа, любов Бога і Отця і причастіє св. Духа. Амінь.

Дано в Станиславові 23. н. ст. лютого 1931.
в перший день Великого Посту.

† Григорій
Епископ.